

BIZALOM

Havonta kétszer megjelenő szemle,

a világ folyásáról és az ember alkotásairól.

18. szám.

IX. évfolyam.

1938. szeptember 15.

A Szent Jobb.

Írta: Ispán Sándor.

Nincsen a világnak
Még egy nemzetsége
Ki ezer év multán
Nézhetne egy kézre, ...
Melyből ezer éve
Esett ki az a kard,
Mellyel védte, s védi
Szent István a Magyarát.

Ha csak kard lett volna
Az Ő Szent kezében,
Már pora sem volna, ...
Hosszú ezer éve.
De ott volt a kereszt
Krisztusnak keresztje,
Mellyel magyar népét
Hitre térítette.

Élete végével,
Krisztusi hitével
Fogta a Koronát
Az Ő szent kezével,
Oltárhoz térdelve
Kérte Szűz Máriát,
Vegye oltalmába
A magyar Koronát...

Ezzel a Szent Jobbal
Megy a magyar vonat,
A magyar sineken
(csonkaországunkon)
Teszi a körutat...
Boruljunk le térdre,
Hogy ezer éven át,
Az Isten megvédte
Jobbját s a Koronát.

A fájdalom.

Írta: Dr. Donath Gyula
egyetemi tanár.

Az ember földi pályájának kezdetén őrt áll a fájdalom. Az anyaméhet elhagyó újszülött fájdalmasan érzi az aránylag hideg küllevegőt és a légzési kényszert. Az anya pedig az imént állotta ki a szülési fájdalmakat, eleget téve így az Úr szavainak a Szentírás elején: Fájdalmakkal fogsz gyermekeket szülni. Hát milyen szerepe van a fájdalomnak a rendes élettani viszonyok között, mi az értelme és jelentősége? — Mindenekelőtt élesen különbözik az érzékszervek által közvetített érzésektől, mint aminők a fény, szín, hang, szag, íz, melyek — pontosan mérhetők. Már közelebb állnak a fájdalomhoz az egész testfelületen elterjedt észrevehetőségüknél fogva a tapintási-, hideg- és melegérzetek, melyek idegpályáikon az agy és gerincvelő központi székhelyeihez vezetnek.

Mármost képzelhető-e, hogy a természetnek ilyen hatalmas megnyilatkozása, melyről legszívesebben semmilyen tudomást nem szeretnénk venni, fölösleges berendezés lenne? Semmi csetre, mert

rendeltetése, hogy a szervezetet károsodásra figyelmeztesse és elég gyakran a megbetegedés székelyére is rámutat. A fogfájás jelenti, hogy az odvassá vált fogban az ideg meztelenül fekszik és az a további romlástól megóvándó. A fájdalom, mely hirtelen a jobb altesti tájon lép fel, elárulja a vakbélgyulladását. Ebből azonban nem következik, hogy, mondjuk, egy jobb válltáji fájdalomnak onnan kell kiindulnia, — az kisugározhat esetleg a májból is. De azért a természet itt is hű örneke bizonyul, ki riadót ver a veszélynél. Ha több kiváló orvos a szülési fájdalmakat feleslegesnek mondotta is, mégsem szabad elfelejtenünk, hogy a magzatnak az érés idején a méhben és a medencében biztos, szoros megőrzésre van szüksége és hogy e szerveknek szülés idején ahhoz, hogy a magzatot áteresszék, fel kell lazulniok; ez pedig fájdalommal jár.

Amint a különböző érzéki észleletek, úgy a testi fájdalom is mérhető, ha kisebb pontossággal is. Ez egy meghatározott bőrfelületre gyakorolt nyomással vagy váltakozó villamos árammal történhetik. Én a nagy hidegre vagy melegre beálló fájdalmat az egész testfelületen külön e célra szerkesztett készülékkel határoztam meg. Az emberek belső szervei, tüdő, máj, lép és csodálatosképpen az agy is, egészséges állapotban kevésbé érzékenyek mutatkoznak. Agy operációknál, melyek helybeli érzéstelenítésben végeztek, a beteg egész kedélyére diskurál környezetével, és jelenlétemben, egy beteg szórakozás kedvéért cigarettát is kért, amit természetesen tisztasági okokból megtagadtak tőle.

A gerincvelő-betegségek tanulmányozása felerősítette azt a tényt, hogy a tapintási-, fájdalom-, meleg-, és hidegérzeteknek külön idegpályái vannak és ezeknek a bőrben külön apró felvevő szerkezetek felelnek meg. Ezekre nézve azt találták, hogy egy négyzetcentiméternyi bőrfelületen 12—13 felvevő hidegpont és legfeljebb 5 felvevő melegpont foglal helyet. Fájdalompontokra nézve is hasonlóképpen áll a dolog.

De van még egészen más fájdalom is, mely az eddig ecsetelt testi fájdalommal csak névleg egyenlő — ez a lelki fájdalom, melyet érzékszerv fel nem fog, külön idegpályák nem vezetnek az agyba, központja nincs, hanem csak emlékképek, eszméláncolatok ébresztik fel és tartják ébren. A testi fájdalomhoz hasonló arckifejezéssel járhat és különösen érzékeny egyéneknél öngyilkossághoz is vezethet. Írók, költők és művészek szeretnek vele foglalkozni. Az elégiában, tragédiában és gyászindulóban külön műfajokat teremtett magának. Az ó-klasszikus szobrászat a Vatikánban őrzött Laokon-csoportban, az atyának fájdalomdúlta arcában, a fiúk félelemmel teli, rémült vonásaiban, a kígyóktól körülfont alakok izomjátékában felülmulhatatlant alkotott. Hasonlót fejez ki a Niobe-csoport, ahol az üldözött anya ölbe rejtje menekülő gyermekét. Dúsgazdag a keresztény művészet Krisztus mártíriumának és keresztrefeszítésének ábrázolásaiban, — gondoljunk például Guido

Renire. Nagyszabású mű Raphael betlehemi gyermekgyilkolása is. Itt azonban testi és lelki fájdalmat többnyire egyesülve látunk. Ilyen a gyászunk is elhunyt hozzátartozók és barátok, vágyak és letört remények fölött, ilyen a honfi fájdalom a hazáért. Faustból a börtönben sínylő Margarete látása az egész világ fájdalmával való együttérzést váltja ki: „Az emberiség egész nyomora fog el engem.“ Arthur Schopenhauer önéletrajzában ezt írja: „Tizenhét éves koromban, minden tudományos iskolai oktatás nélkül, az élet nyomorúsága annyira áthatott, mint a fiatal Buddhát, amikor az a betegséget, vénséget, fájdalmat és halált meglátta.“ Így volt ez évezredek alatt és így van ez ma a világháborúnak tudományosan és iparilag oly fejlett korszakában, a spanyol polgárháború és a keletázsiai öldöklés és bombázás idejében, mely harcosok, nők, aggok és gyermekek, templomok, iskolák és műremek között nem ismer különbséget. Alfred de Musset fájdalomteljes muzsája is ezt tanítja: „Az ember tanonc és mestere a fájdalom.“

Ha már szenvednünk kell, tanuljuk meg fájdalomunkról, az örömet az eddiginél jobban megbecsülni s mások baján átérezni, meg segíteni.

Egy ország harca a természettel.

Hogyan küzdik le az Egyesült Államok az elemi csapásokat?

Az európai ember legtöbbször irigyli Amerikát. Az Újvilág mérhetetlen gazdagságára gondol, bányái bőségére, földjei termékenységére, hatalmas, felülmulhatatlan technikai alkotásaira, roppant városaira, lakóinak találékonyságára, életrevalóságára. Azt hiszi: nincs az a válság, pénzügyi zavar, sztrájk, vagy akármi más akadály, amely felett a yankee* hamarosan napirendre ne térne.

Mondom, így gondolkodik a legtöbb európai ember. Európai szemszögből szemlélve, európai távolságból ítélve, a fiatal Amerika nagy, hatalmas és az élet minden baján könnyedén átsuhanó. Hanem, aki ott van Amerikában, aki közvetlen közélről figyeli az Egyesült Államoknak, ennek a majd Európa-nagyságú ország-óriásnak az életét, hamarosan belátja, mennyire tévedett. Azt felismeri, hogy a yankeeknek is megvannak a maguk gondjai és nehézségei. Ezek pedig éppen annyira szeretlen arányúak, mint annyi más Amerikában. A legnagyobbak egyike, ami most odaát valóságos nemzeti gond és az ország életének egyik legsúlyosabb feladata: küzdelem a szárazság és a sivatag ellen. Megfékezni az aszály dühöngését, mely már eddig milliárdos károkat okozott a nemzeti vagyonban; gátat vetni a sivatag terjedésének, megmenteni nyaranta a szomjúsághaláltól száz-ezernyi értékes lábasjóságot és megtörni uralmát azoknak a rémületes homokfergetegeknél, melyek időnként egyiptomi csapásként, eget elborítva, Napot elsötétítve száguldják be az országot s rom-

* Yankee = ejtsd, Jenki az Északamerikai Egyesült Államok polgára.

bolva, ölve mindenfelé szikkadt homoktemetőbe borítják az élet virágoskertjét.

*

Hiszen aszály és homokvihár másutt is fordul elő, nemcsak az Egyesült Államokban. Európában és nálunk is fel szoktak lépni pusztító szárazságok. A saharai szárazság, az arabiai és dél-amerikai homok-ciklonok, a mekszikói remolinos de polvo (homokforgatagok) sem éppen kedélyes látványosságok és tombolásaikról volna mit regélni azoknak, akiket útjuk vagy életük ezekre a tájakra vetett. De mindez eltörpül ahhoz képest, amivel a haragos Természet időnként az Egyesült Államok lakosságát sújtja. Voltak nyarak, amikor hónapokig egy csepp eső sem esett és az északi alföldeken a hőmérséklet árnyékban 40—50 fokra emelkedett. Ilyenkor kiszárad a föld, a rét s a talaj fekete porrá esik szét. Roppant területek változnak át így egyetlen összefüggő homokpusztasággá s ha most jön egy forgószél, az vad erővel millió tonna-számra kapja fel a port és irtóztató méretű fekete tölcserként, vagy függönyként táncoltatja tova. Ahol a forgatag leomlik, ott méteres homok alá temetődik és megsemmisül minden növényi élet; házak összedőlnek, emberi települések pusztulnak el. 1936-ban North Dakota államban a gabonatermés kétharmada ment így veszendőbe s csupán ez félmilliárd dollár veszteséget jelentett. A nyugat hatalmas legelőin szörnyű állapotok uralkodtak. Sok százezer lábasjószág kínlott élen-szomjan, a nap leperzselte a rétet, a vízhiány nemcsak az állatállományt pusztította, de súlyosan megviselte a lakosságot is. Nagy tömegekben szállították a lesóványodott állatokat Chicagó és Kansas City vágóhidjaira, vagy természeti csapásoktól kíméletesebb legelőkre kellett terelni őket, rengeteg állat pedig elhullott. Ebben a gyászos esztendőben kétmillió földmivelő látta élete művét és minden vagyonát megsemmisülni az aszály sújtotta földeken. Hivatalos körökben már „nemzeti szerencsétlenség-ről” beszéltek. Amellett az 1936-os katasztrófa nem is volt az első, már előző években is látogatták az Egyesült Államokat ilyen elemi csapások.

Az európai minderre joggal ámul el és kérdi: mi hát az oka, hogy még az elemi erők is ilyen „amerikai” méreteken dühöngenek Amerikában? A felelet annyira természetes, mint meglepő: maga az ember.

*

Igen, az ember! Önmagát okolhatja, hogy így fejére szabadította a pusztító démonokat. Az úttörők, a „pioneer”-ek, akik „covered waggon”-jaikon sűrű rajokban húzódtak keletről nyugatra. Átvergődtek az Appalache-hegységen, elfoglalták és felszántották a közte és a Mississippi között elterülő termékeny rónaságot. Azután tovább törtek, mind nyugatabbra, Rocky Mountains (Sziklás hegység) lábáig; a nyikorgó szekerek keresztülhatoltak ezen a zord sziklabástyán is és folyt a feltartóztatlan emberözönlés California és a Csen-

des óceán felé. 1845 és 50 között országukhoz csatolták az új telepesek Texast, Californiát, Oregon s hat évtized leforgása alatt az Atlanti óceán partvidékére szorító Egyesült Államok hatalmas birodalomná duzzadt, melynek határait ettől fogva már két világtenger mosta. Nincs a világtörténelemnek fejezete, mely szebb, izgalmasabb és fel-emelőbb volna, mint az amerikai honfoglalók vándorlásának és hódításának és a nagyszerű hőskölteménye. De ebben a ragyogó époszban szomorú és gyászos sorok szólnak arról a mérhetetlen és oktalan pusztításról, amit a települők az ország erdő állományában, növényzetében véghezvittek. Az ország bősége kimeríthetetlennek látszott; minden megdondolást félredobva vetették magukat az erdőkre, miriádszámra döntögették az értékes nyersanyagot, épületfát szolgáltató fatörzseket. Jött az iparosodás rohamhulláma: erdőket taroltak, mezőket, réteket változtattak sivatagokká; jött világháború, vele az önmagát marcangoló Európa egyre fokozódó élelmiszerszükséglete és mind végeláthatatlanabb területek kerültek ekevas alá.

Aztán egyszerre csak azon vette észre magát az amerikai, hogy — megindul alatta a föld. A természetes növénytakarójuktól megfosztott területek kiszikkadtak, az éghajlat sok helyütt szinte megváltozott, a hajdani bő csapadék megritkult, egész országrészek sivatagosodtak el, nem volt többé, ami megkösse a homokot, ami termőerejét fenntartsa. És jött az első szörnyű aszályos nyár, jött az első pusztító homokfergeteg... és nyomában csakhamar a többi. A baj pedig — mondva van — sohasem jár egyedül! Mindennek tetejébe jött a nagy gazdasági világválság is, a gabona és egyéb termények nagy része a tengerbe, vagy a tűzbe vándorolt és a farmereknek hatalmas földjeik tetemes részét ugaron kellett hagyniok. Természeti csapások gazdaságiakkal szövetkezve, mindent felülmúló erővel kezdték ostorozni az Egyesült Államok népét, elégedetlenséget, nyomorúságot, kétségbeesést terjesztve mindenfelé — s mindezt jelentős részben az ősök, az úttörők mohóságáért, megdondolatlanságáért. Az ember megrettenve érezte, milyen hatalmasak azok a szellemek, melyeket oktalanul magára idézett!

*

De az amerikai nem olyan fából van faragva, mint aki keleti nemtörődömséggel fogadja a végzet rendelkezéseit. Nem üres szólam az, hogy az Újvilág a korlátlan lehetőségek országa; a yankee most nekilát, hogy fogcsikorgató elszántsággal megfékezze az elemeket és helyrehozza az ősök hibáját. Legelőbb is persze társadalmi oldalán kellett rendezni a dolgot. A kormányzat hatalmas összegekkel sietett az elemi csapásoktól nyomorbajutott lakosság segítségére. Az ugaron hagyott területekért jóvátételt fizettek. Az állattenyésztő vidékeken 1936-ban 204,000. családot segítettek készpénzpótlékkal. Az elmunkátlanok mezőgazdákna és személyzetüknek munkalehetőségeket nyújtottak, lakótelepeket építettek velük. Egyidejűleg pedig megkezdték a harcot a föld megkötésére, a vize-

látási viszonyok megjavítására. Ez a munka most van folyamatban és már aránylag rövid idő alatt bámulatos eredményekről számolhat be. Hatalmas iramban folyik az erdősítés, fantasztikus méretű duzzasztóművek épülnek a folyókon, csatornák küszkák be az országot és elviszik mindentüvé az élet és a bőség nélkülözhetetlen elemét: a vizet. Ebben a munkában természetesen kiveszi részét a kenyerét vesztett földművelőkesség.

Máról holnapra persze nem lehet jóvátenni évszázadnyi bűnöket. Még most is pusztítják aszályok Amerika földjét, még most is rémitgeti egy-egy falu vagy város lakosságát a közeledő homokfergeteg és az amerikai ma is komoran ráncolja a homlokát, ha a „drought“ (aszály), vagy a „sandstorm“ (homokvihár) szó bukkan eléje az újságlapon. De ha nem veszi is oly fölényesen az élet bajait, mint nálunk sokan hiszik, annál nagyobb és hatalmasabb abban, ahogy kemény akarattal és technikai műveltségének minden előnyével s hatalmával most felvette a birkózást a Természet rontó erővel és aratja rajta egymásután diadalait.

Balassa Bálint sirjánál.

Hybbe község szerényen húzódik meg a Magas-Tátra tövében, egymás mellé sűrűn sorakoztatva apró, zsindefedeles házait görbe utcái során, melyeket bibliai nevekről kereszteltek el. Széles országút szeli ketté Poprád—Liptószentmiklós irányában s a rajta keresztül suhanó autók utasai közül csak kevesen tudják, hogy itt alussza örök álmát a magyar lira megteremtője: báró Balassa Bálint.

A költő Rimay (1573—1631), ki Balassa írődeákja volt, írja:

*Hibe városának, hol nyugszol állása
Ott vagon, Krivánnak hol magas havasa.*

Hybbe Lipótujvárral együtt a Balassák család birtokát képezte. Természetes tehát, hogy a földesúr teteme a község temploma alatt porladozik.

Krisztus katonája voltam, miért félnék? — mondotta az Esztergom ostrománál halálosan sebesült költő, ki a török ellen vonult fel seregével. Egy otromba ágyugolyó terítette le nemvárt pillanatban, s ha a mende-mondára lehet adni, a halálhozó lövedéket nem a török oldalról röpítették feléje, hanem a „császári“ csapatok rövidebbre fogott „láncos golyója“ találta el, bizonyára valami vitézi hetvenkedése miatt bosszúból. Hogy ez, megfelel-e a valóságnak, ma már megállapítani nem lehet, úgyszintén az is nyílt kérdés marad, hogy azonnal elpusztult a virágénekek költője az esztergomi Várhegy lábánál, s csak a holttestét szállították liptói nyugvóhelyére, vagy a súlyosan sebesült költőt rakták szekérre s vitték hybbei birtokára.

Liptói szóbeszéd szerint útközben Liptóújjár és Hybbe között, hol hirtelen kettészakad a fenyőfákkal borított domboldal s egyszerre pompáznak elő a Tátra hóba burkolt ormái — lehelte ki sokat gyötrődő lelkét.

A múlt század kilencvenes éveiben mozgalom indult meg Balassa sirjának felkutatására. Az ásásokat a Magyar Tudományos Akadémia és Liptó vármegye végeztette. Hiteles írást nem találtak, mely megjelölte volna a sír helyét, csak egy öreg hybbei paraszt emlékezett rá, hogy nagyapja gyakran mesélt egy sarkantyús magyar főúrról, kit a templom alá temettek.

Czobor Béla archeológus vezetésével megkezdődtek az ásások. A főoltártól nem messze hatalmas kő alatt koporsószege, kucsamaradványra, kócsagtollra s három csontvázra bukkantak. Az egyik csontváz hatalmas méreteivel különbözött a másik kettőtől. Ékszer, mentegomb és más drágaságok azonban hiányoztak, jelölül annak, hogy a sírokat kirabolták.

A csontokat Török Aurél antropológushoz küldték Budapestre, ki megállapította, hogy korban megegyezik a lelet s a csontok minden valószínűség szerint Balassa Bálint, édesapja és öccse maradványai. Az óriási növésű Bálint csontjain azonban sérülésnek nyoma nem volt, az ágyugolyó tehát csak lágyrészeket talált. Az bizonyos, hogy a láb amputálásától — melyet a lövedék ért — még Esztergomban elállottak, már pedig, ha a lövedék csontot roncsolt volna, a láb lemetzését azonnal végrehajtották volna.

Balassa sokat tartózkodott a Tátraalján, ahol most csontjai nyugosznak.

A nép azonban retteg tőle s félve húzódik szegényes viskójába ha közéjük csörtet. Mert Balassa nem válogatós az eszközökben, ha dézsma-behajtásról van szó. Ismeretes hírhedt kegyetlenkedése éppen Hybbén, amikor a város bíróját kikötötte verette meg. De ne felejtjük el, hogy Balassa háborús század szülötte, ki életének nagyobbik felét csatározásban tölti el, ki nem tud uralkodni önmagán és szenvedélyein. Minden csunya tette hirtelen haragjának következménye, — amit rövid időn belül keservesen megbán. Ez az őszinte „mea culpa“-zása legszebb jellemvonás Balassa költészetében:

*Bocsásd meg Uristen ifjúságom vétkét
Töröld el rütségét,
Minden álnokságát,
Könnyíts lelkem terhén.*

Élete sok féle fordulata után 1584-ben szerencsétlen lépésre határozza el magát, nőül veszi unokatestvérét: Dobó Krisztinát.

*Szivednek nem hittem — tudod — sok ideig,
De utánnam jártál, tovább esztendeig.*

Az asszony, a feleség, gyermekének anyja rövid együttélés után rútul otthagyja s most mintha az egész világ összeesküdött volna ellene. Birtokperek lavínája szakad rája, házassága miatt — mivel, hogy unokanővérét vette feleségül, — vád alá kerül, fiát meg törvénytelenítik. Ráadásul még anyagilag is tönkremegy. Várhatja-e sorsának jobbrafordultát, mikor:

*Mindentől megváltam,
Egyedül maradtam.
Bardtaim elhagytak.*

Eihatározza, hogy kivándorol Lengyelországba.

De nehéz megválni attól a földtől, melynek rögét vérével öntözte, amelynek végvárain a vitézek az ő dalai mellett sorakoznak fel vitézi tetekre. És mégis elmegy...

Szentmihály napján mond búcsút hazájának. „Az másfélezerben és nyolcvankilencben.“ S felcsendül a magyar lira legszomorubbika:

*Boldogtalan vagyok
Mert kinjaim vagyok,
Béborult ifjuságom...*

Liptóujvártól északi irányban kanyarodik a Lengyelország felé vezető út... Hamar mulik erre az ős. Szentmihály napja szeptember közepére esett 1589-ben — talán már hó is hullott a „gyöngé“ levélre...

*Zöld erdők harmatját
Piros csizmám nyomát
Hóval lepi be a tél...*

Fent a hegygerincről még jól lehetett látni Hybbe és Liptóujvár körvonalait, de a másik oldalon már kibontakoztak a lengyel falvak tetői. Arra fekszik Krakkó!

*Isten! én ezt kérem:
Utamban vezérem
Légy, s ments meg mindenektől
(Légy), s ments meg mindenektől
Vezérelj messze földre,
Idegen nemzetre,
Hol lakjam békességben,
Hol lakjam békességben,
Mert itteni lakásom
Nincsen maradásom...*

De csalfa őnámitás volt, ha azt hitte, hogy idegen földön végeszakad gyötrelmeinek. Balassa Bálint nem tudhatott idegen nép földjén élni, sem meghalni.

Önkéntes számkivetésének ötödik évében hazajön s megjelenik az ostromlott Esztergom alatt, hol a halálos lövés éri.

S újra hazakerül Liptóba a halott főúr...

Mi vonzotta életében olyan gyakran ide? A „szörnyű havasok“?, vagy a liptói mezők smaragdja, melyen az őszi kikirics alig, hogy kidugja a fejét már is letarolja az őszi szél? Vagy a gyantát gyöngyöző fenyők lehetete?

*Mező jó illatot,
Az éj szép harmatot
Ad, ki kedves mindennél.*

Ki, tudná azt megmondani...

A Bizalomban néhány héttel ezelőtt, „Az ember mivolta“ címmel rövid közlemény jelent meg, melynek tartalma az ember alkatával foglalkozott. Az akkori közlemény folytatását mai számunkban hozzuk, megismételve azt a kérésünket, hogy a Bizalom nagyobb számban lévő olvasói viseltesenek szeretetteljes nyugalommal, ha egy kisebbség szomjas érdeklődésének kielégítésére hébe-hóba egy-egy bölcsészeti cikket teszünk közzé.

Az ember testi, lelki és szellemi mivolta.

I. Az ember testi mivolta.

Az emberi testet érzékszerveinkkel ismerjük meg, szükségképen azon a szemléleti módon, ahogyan a többi érzékelhető dolgokat. Az embert ugyanúgy szemléljük, mint az ásványokat, állatokat és növényeket, mert rokonságban van a lét e három formájával. Az ásványvilág anyagaiból építi fel testét. Mint a növény növekedik és szaporodik, mint az állat, úgy észleli a körülötte lévő tárgyakat és benyomásait belső élményekké alakítja. Azt mondhatjuk tehát, hogy az embernek ásványi, növényi és állati létformája van.

Az ásványok, növények és állatok alkatában mutatkozó különbség megfelel a háromféle létformának. Ezt az alkatot, — alakot —, vesszük észre érzékeinkkel s csupán csak ezt nevezhetjük testnek. Az ember teste azonban különbözik az állat testétől. Ezt el kell ismerni mindenkinek, bárhogyan vélekedjék is egyébként az ember és állat rokonságáról. Ugyanis az emberi testnek az ásványi, növényi és állati létformán kívül még egy negyedik létformája is van: a sajátosan *emberi*.

Ásványi létformájában az ember rokona mindannak, ami látható; növényi létformájában rokona minden növekedő és szaporodó lénynek; állati létformájában rokona mindazoknak a lényeknek, akik környezetüket érzékelik és külső benyomásokra belső élményekkel felelnek. Emberi létformájával már testi vonatkozásban is külön birodalmat alkot.

II. Az ember lelki mivolta.

Lelki mivoltunk a mi „saját“, külön belső világunk s különbözik testiségünkötől. Ha figyelmünket a legegyszerűbb érzetekre* fordítjuk, rögtön szemünkbe ölik, hogy e belső világ mennyire sajátunk. Senki sem tudhatja, hogy az ilyen egyszerű érzetet ugyanolyan módon éli-e át más, mint ő maga? Szemük adta világkép nem olyan, mint az ú. n. normális emberé. Többé kevésbé ugyanígy van többi érzékszerveinkkel is. Ebből következik, hogy már az egyszerű érzet is belső világunkhoz tartozik. Testi érzékszerveimmel érzékelhetem azt a vörös asztalt, melyet más is érzékel; más ember „vörös-érzetét“ azonban nem érzékelhetem.

* Az érzetek a külvilág benyomásaira érzékszerveink által keletkeznek bennünk. Így a szem által a látási érzetek, a fül által a hallási érzetek, a nyelv által az íz érzetek stb.

Eszerint tehát az érzetet *lelki* jelenségnek kell tekintenünk. Amint tisztába jövünk ezzel, nem nézzük többé a belső élményeket pusztá agyfolyamatoknak vagy hasonlóknak.

Az érzethez közvetlenül az *érzés* kapcsolódik. Az egyik érzet kellemes, a másik pedig kellemetlen érzést vált ki. Ezek az érzések belső, lelki életünk megmozdulásai. A kívülről reánk ható világ mellé még egy új világot teremtünk: *érzéseink világát*. Belső világunk harmadik eleme: az akarat. Vele visszahatunk a külvilágra s gondoljunk csak a színvakokra. Ezek mindent csupán a szürke szín árnyalataiban látnak. Vele rányomjuk belső lényünk bélyegét. Az akaratú aktusokban lelkünk a külvilág felé fordul. Tetteink abban különböznek a külvilág eseményeitől, hogy magukon viselik belső világunk bélyegét. A *lélek* így áll sajátosságában a külvilággal szemben. Innen kapja indítékait s ezeknek megfelelően alakul az ember sajátos világává.

III. Az ember szellemi mivolta.

Lelkiségünket nem pusztán testünk határozza meg. Az ember nem csapong az érzéki benyomások között irány meg cél nélkül és nem is felel cselekvéssel minden belső vagy testében keletkező ingerre.

Észlelésein és tettein *gondolkodik*.

Az észlelések feletti gondolkodással ismereteket szerez magának a külvilágról, a cselekedetek feletti gondolkodással pedig az értelem összhangját viszi bele életébe. Az ember tudatában van annak, hogy feladatát emberhez méltóan csak akkor tölti be, ha megismerésében épp úgy, mint cselekedeteiben *helyes gondolatokat* követ. Lelkünk kétféle *szükségyszerűséggel*: egyrészt a természet, másrészt a helyes gondolkodás törvényeivel áll szemben. A test törvényei a természet *szükségyszerűségének* vetik őt alá, míg a helyes gondolkodás törvényeinek *szükségyszerűségét* ő maga önként ismeri el. A természet alárendeli az embert az anyagcsere törvényeinek; de az ember maga rendeli magát alá a gondolkodás törvényeinek. Ezzel az ember magasabb rendű világ részesévé válik, mint amilyenhez teste kapcsolja őt. Ez a magasabb rendű világ a szellemi világ.

Ahogy a test különbözik a lélektől, — úgy a lélek a szellemtől. A szén-, hidrogén-, nitrogén- és oxigén részecskék mozgása még nem lélek. A lelki élet csak akkor kezdődik, mikor e mozgások közepette érzés keletkezik, pl. gyönyört érzek, édes ízt érzek.

Szellemről viszont nem beszélhetünk, amíg csupán azokra a lelki élményekre figyelünk, amelyeken keresztül megyünk, ha magunkat a külvilágnak és a testi életnek teljesen átengedjük. A lelkiesség csupán alapzatul szolgál a szellemiségnek, ahogy a testiség alapzatul szolgál a lelkiségnek.

A természettudós a testtel-, a lélekbűvár (pszichológus) a lélekkel-, a szellemi világ kutatója pedig a szellemmel foglalkozik. Gondolkodásunk az ember mivoltáról csak úgy ad világos képet, ha önmagunkat szemlélve a test, lélek és szellem különbözőségeit felismertük. *Steiner Rudolf.*

Magyar szóban, magyar mult.

Irta: Kertész Manó dr.

Nemcsak az anyaföld fogadja ölébe a multat: a nyelv is nagy temető, letűnt nemzedékek életéből sok minden szunnyad benne. De olyan temető, amelynek halottai életrekelthetők.

Első tekintetünk a végbeli magyar vitézre esik, aki vérenek bőséges áldozatával igyekszik gátat vetni a barbár keleti hatalomnak. És mesébe illő hősiességének jutalma Bécs jóvoltából a legnagyobb nyomorúság volt. Hiába ír fel a magyar várkapitány, hogy katonái semmiféle járandóságukat nem kapják meg, rongyosak, éheznek, kenyérben sem ehetnek eleget, segítség csak nem érkezik. Ennek az évszázados hadak inségének emlékét őrzi a szegény legény kifejezésünk. A XIX. században már a dúló-fosztogató betyárnak a neve, de a kuruc tábori dal még Rákóczi szabadságharcának katonáiról énekl, hogy „szegény legénynek olcsó a vére“; a XVI. század végbeli vitéze pedig nem egy levélben büszke önérettel nevezi magát szegény legénynek.

Az az öltő ruha, melyet vitézeink meg nem kaptak, névszerint is máig hirdetője egy másik szólásunkban a végvárak nyomorúságának. Se pénz, se posztó — mondjuk akkor, ha többféle várandóságunk van, de reményünkben megcsalatosunk, mert üres kézzel maradunk. Magyarazatul azt kell tudnunk, hogy a végbelieknek fizetésük egy részét pénzben, egy részét ruhára való posztóban kellett volna kapniok, de csak kellett volna, mert néha esztendők multak el minden fizetés nélkül és a magyar vitéz irigykedve nézhette a jól táplált és jól fizetett német zsoldosok tisztas ruháját. „Nem küldtek se pénzt, se posztót“ — hangzik kí minduntalan a XVI. század elsárgult leveleiből a panaszos jajkiáltás.

Nem a katonák nyomorúsága, hanem a háttárvédelem ősi módja elevenedik meg előttünk, hogyha az útját vágja szólásunkat elemezzük; mai jelentése az, hogy valakit szándéka véghezvitelében megakadályoz, célja elérésében meggátol. Régen is a szándék megakadályozásának kifejezése volt, de csak egyetlen veszedelmes szándék, az ellenséges támadás elhárításáé. Mert valóban „útját vágta“, vagy ahogy hajdan még szemléletesebben mondták: „bevágták az útját“ az ellenségnek, hogyha át akart törni azon a természetes védelmi vonalon, melyet a határ mentén lévő ropant erdőségek alkottak. A természetnyújtotta védelem erejét azzal fokozták, hogy az erdőknek az ellenség behatolást megkönnyítő vonalain mesterséges akadályokat emeltek. Ezek a gyepeknek nevezett mesterséges akadályok legtöbbször kidöntött hatalmas szálfákból állottak. Bevágták az útját az ellenségnek — a XVI. század magyarja csakis ilyen értelemben használja szólásunkat, mert a gyepek védelmi rendszere még ekkor sem multa egészen divatját, bár igazán nagy jelentősége az Árpádok idejében volt.

Ki gondolná, hogy a várak és kastélyok hadiéletre való felkészülésének egy mozzanata

rajzolódik szemünk elé, hogyha a feltett szándék kifejezés mélyére nézünk. Pedig a XVI. század magyarja még mindig csak feltett tárgyról beszél, mikor a hamisan okoskodóról azt mondja, hogy nyíla messze esik a feltett tárgytól, vagy hogy nem lövöldözi a feltett tárgyat. Még csak azt kell tudnunk, hogy a tárgy szónak azidőtájt „cél tábla“ az egyetlen jelentése, akkor a feltett szándék tükrében ott látjuk a cél tábla előtt lövőgyakorlatot tartó hajdani magyar fiatalságot. Maga a „cél tábla“ jelentésű tárgy szó is csak egy folyvást hadiiskolát járó nép nyelvében válhatott olyan sokszínűvé, hogy ma nemcsak szeretetünk, és törekvésünk, hanem a tanácskozás és vitatkozás tárgyról is beszélünk. Fontos kérdésekről tárgyalunk, pedig eleink csak nyíllal, puskával „tárgyaltak“, amint még ma is bárki megállapíthatja, hogyha erre az ismert közmondásra gondol: ha madárra tárgyalysz, ijadat ne pengesd!

Nincsen nép Európában, amelyik olyan gazdagon ömlesztette volna nyelvébe a lövészerszámmal való bánás átvitt értelmű kifejezéseit, mint a magyar, de nem is volt e téren egyiknek sem olyan gazdag szemlélete. Mikor kisütünk valamit, mikor kisüt, vagy kipattan a dolog, mikor bensülünk valamiben, nem gondolunk már a puskára, ám a régiek még elevenen érezték a tűzifegyverrel való kapcsolatot, mert így beszéltek: süsd ki, ha vagyon porod! vagy süsd ki, hadd pattanjon! Szólásunk „pora“ a puskapor, a „pattan“ pedig az ágyú, puska, dörrenését jelenti, hiszen tudjuk, hogy hajdan az ágyút is pattantyúnak hívták.

Ha a magyar katona élete csupa szenvedés, a föld népének sorsa sem volt fenéig tejfel. Hiszen még ma is emlegetjük a jobbágy röghöz kötöttségét, mikor földhöz ragadt szegény ismerősünkről beszélünk. És ezt a földhöz ragadt szegénységet mindenféle súlyos adók nyomták, többek között a rovásadó, melyet csak egésztelkes jobbágyok fizettek. Mikor ezt az adót megszavazták, királyi róvókat küldtek ki, akik a kerületükbe eső falvakat rovatalba vették, azaz kettéhasított fapálcikákba vésték az adóköteles porták számát. Ilyenkor azt mondták, hogy a róvó rója a falut, persze házról-házra járva, mert akkor még telekönyvek nem voltak. Ilyen emléket idézünk, amikor azt állítjuk valakiről, hogy mindig a falut vagy az utcát rója. Egyébként a számadásnak és számvételnek ez az ősi módja más kellemetlen nyomokat is hagyott nyelvünkben; még félszázaddal ezelőtt is járta némely vidéken, hogy a kocsmáros, mézáros meg az adósa, a munkaadó meg a munkása rovás segítségével számolt el egymással. Ezért mondja az ismeretes magyar nóta: nem iszom én senki rovására, — azaz más számlájára. Régen anyagiakkal volt adós, ma erkölcsi a törleszténivalója annak, akinek sok van a rováson. A tartozás lerovása, az iskolai rovás, az adó kirovása (kivetése) mind erről az ősi elszámolási módról beszél.

De akárhová nézünk, mindenütt letűnt századok nyomait fedezhetjük fel. Ugyan miért „vetik ki“ az adót? Azért, mert az írástudatlan korban

minden számolási műveletet úgy végeztek, hogy az összeget, különbséget, szorzatot kavicsokkal, vagy kukoricaszemekkel valóban kivetették, vagy felvetették. Ezért vetünk számot még ma is a viszonyokkal, ezért beszélhetünk számvetésről. Idegen szóval is ezért hívjuk a számjegyet kalkulálnak, ezért kalkulálunk, pedig a latin calculus „kövecskét“ jelent.

A XVI. és XVII. század magyarja már nemcsak a földet túrta; volt itt kereskedelem is, különösen élénk volt a marhakereskedelem, amelynek hasznát nagyuraink sem vetették meg. A magyar főzserék a hajtóknak egész seregével messze országokba is elhajtatták a szarvasmarhák ezreit. De mennyi bajjal, vesződséggel járt ez a foglalkozás is. Az ország tele volt a városok és nagybirtokok vámhelyeivel és mire a határra ért egy-egy ilyen küldemény, négyszer-ötször is kellett róla igen jelentékeny vámot fizetni; aztán a folyók átkelőhelyein sem szállítottak ingyen embert-állatot. Nem csuda, hogyha álutak keresésével igyekeztek arra, hogy „elszökjék a vámot“, máskor meg vámosokra, révészekre fegyverrel támadtak, hogy a nagy adótól megmeneküljenek. Egyszer sikerült, máskor nem, de végeredményében nagy fizetség nélkül az ilyen üzleti utak meg nem eshettek. Ezeknek a viszontagságoknak az emléke szól hozzánk, mikor valaki arról panaszkodik, hogy amit a vámon nyert, elvesztette a réven. Maga a réven névű is közlekedésügyünk hajdani állapotáról beszél: kevés volt a híd, minduntalan a révész segítségére szorultak, emlegetik is igen sűrűen régi írásaink a réven való átkelést. A köznyelvi használat már nem elég elevenen figyelmeztet bennünket a folyón való átkelésre; barátom révén ismerkedtem meg vele; ám a népi használat sokszor egészen szemléletes képet rajzol: a te réveden tűnt el a jószág; az ördög révén jött ez a tinó: nem igaz szerzemény.

Ha nem is volt nagy ipari élet a régi Magyarországon, de istenáldotta földünk némely terményeinek feldolgozásához eleink is értettek. Különösen híres volt már a középkorban Európaszerte bőrgyártásunk. Persze nem voltak nagy gyártelepeink, hanem a magyar tímárok és cserzővargák kis üzemekben, szinte mindenkinek szemelátára dolgoztak, ezért kelhettek szárnyra és válhattak közszóvá mesterségük szakkifejezései. Cserben hagyja a hamis barát embertársát, mikor veszedelmes körülmények között elpártol tőle. Eredetileg a cserzővargával történt meg, hogy a csersavas lével, cserrel teli mély gödörben, amelyben az állati bőrt hónapokon keresztül maratta, érlelte, a legalsót bennfelelte; az ilyen „cserben hagyott“ bőrt aztán a maró folyadék egészen tönkretette. A tímár timsót használ a bőr kikészítésére; a timsós lé, a csáva éppen olyan maró folyadék, mint a cser. Ezért igen találó a kifejezés a bajba jutott emberre, hogy benne van a csávéban.

Ám az élő magyar szó a régieknek nemcsak az étellel és az életért való küzdelméről beszél, hanem lelküknek titkosabb rezdüléseire is rávilágít. Még az újkor első századaiban is általános volt az a meggyőződés, hogy a csillagoknak különösen

a születés pillanatában való állása, a konstelláció, az ember sorsára döntő fontosságú; ezért beszélünk még ma is szerencsés, vagy szerencsétlen csillag alatt született emberről. Ezért fejezzük ki sorsunk balrafordulásától való félelmünket ilyenformán: jó órában legyen mondván.

Az ördöggel szövetséges boszorkányok ártó hatalmában való hit talán még ma sem tűnt el egészen; de régi vészes erejét egész sereg szavunk és szólásunk hirdeti. Nagy költőnk már az édes álom bűvös-bájós mézéről beszél, de régi magyar írók, meg a boszorkány-perek ránkmaradt jegyzőkönyvei bűvös-bájós ördöngős bábát, bűbájós vén szatyort emlegetnek. A nagy Pázmány a bájós asszonyok hatalmával szembeállítja Isten rendelését. Ime, a XVII. század „bájós asszonyát” megégették, míg a ma bájós asszonya a földi élet szépségei közé tartozik. 300 esztendővel ezelőtt senki sem merete volna imádottjának igéző szépségét magasztalni; mert aki bűvös szóval, „varázsigével” igézni tudott, az „tűskére való,” vagy „tűzre való boszorkány” volt. Dehogyan gondolnánk erre az ősi babonára, mikor azon panaszkodunk, hogy meg van kötve a kezünk, a nyelvünk, vagy örömmel állapítjuk meg valakiről, hogy megoldódik a nyelve. Pedig hogy itt van e szólásunk gyökere, arra nemcsak régi szótáriróink figyelmeztetnek, akik a megkötött igét a „megbabonáz” szóval is értelmezik, hanem a hajdani boszorkányperek jegyzőkönyvei is, amelyekben gyakran felhangzó vád, hogy az ördöggel cimboráló gonosz személy tollból, lószőrből, rongyból, asszonyi hajszálból csomót köt s annak akinek ártani akar, a párnájába varrja, vagy a küszöbe alá rejti. Így köti meg kezét a haragosának, hogy meg ne verhesse, a nyelvét hogy néma legyen, vagy legalább is rá ne vallhasson. Ma is hallunk a boszorkányok csudálatos utazásairól: seprőn, vasvillán, szénvonón nyargalnak az ördöggel való mulatozásaik színhelyére. De volt nekik tökéletesebb lovagló alkalmatosságuk is: embereket tudtak lóvá tenni és megnyergelni olyanformán, hogy a kantárt fejükhöz vágták, vagy a nyakukba dobták: ma is főképpen asszonyról mondjuk, hogy lóvá teszi, megnyergeli azt a férfit, akit elbolondít és a maga akarata alá hajt.

Régi képek egész seregével lehetne igazolni, hogy mikor elcsigázott emberről, felcsigázott várakozásról beszélünk, vagy valakit kérdőre vonunk, akkor tulajdonképpen a csigán való vallatás kifejezéseivel élünk; ha pedig falun azt halljuk, hogy úgy megnyújtottak (megvertek) valakit, hogy lepedőben vitték haza, vagy azt látjuk, hogy a gyermek feszült figyelemmel hallgat, akkor a vallatásnak másik kegyetlen módjára: a vízszintes nyújtásra, feszítésre kell gondolni. A kicsapott diáknak, vagy elcsapott tisztviselőnek ma már semmiféle verésben sincs része, ám a kártevésük, vagy erkölcstelenségük miatt eltávolításra ítélt embereket hajdan a hóhér valóban kicsapta, amikor a város kapujáig korbácsolta, vesszőzte, vagy seprűzte. A bűnöst sokszor szégyenszemre, világ csúfjára, a község

legforgalmasabb helyén való szégyenfához kötötték: pellengére állították; sokszor még szégyentáblát: cégért is akasztottak a nyakába. Ezt a szégyentáblát még ma is emlegetjük a cégéres tolvajról, cégéres gazemberről szólva. Sőt ilyen cégér az a lúd is, amelyet te vagy a ludas szólásunk emleget. Pázmány Péter még egy sorban emlegeti a paráznát, a gyilkost, meg a ludas embert; nem csuda, mert Werbőczyből tudjuk, hogy ludas az esküszegőnek, hamisan esküvőnek jogi műszava volt, még pedig azért, mert az ilyen bűnösnek a pellengéren ludat ábrázoló szégyentáblát akasztották a nyakába.

Vers.

Érett fény-aranyat
önt a szép alkonyat,
színeset, bársonyat
s csillagokat.

Éjji ég felszakadt.
Hajnali pirkadat.
Kértem, bizony sokat,
csillagokat.

Végtelen eget lát,
figyelve enmagát,
itten és odaát,
ki oda lát.

Csillagok tengerén
Isten-hajó az „én.”
Kormányán állok én,
Rá figyelvén...

Látom, hogy hol vagyok,
partot hol elhagyok;
ám itt nyílt hullámok!...
Írány-titok...

Hajt érzés, gondolat,
és nemes akarat
szellemi harcokat,
lét-magokat.

Írányok éterén,
csillagok tengerén,
nincs más csak Ő meg én,
ki számot ad.

R. M.

Felelős szerkesztő és kiadó:

GÖLLNER MÁRIA.

F. jótékonyági folyóirat szerkesztősége és kiadóhivatala:

FOGHÁZMISSZIÓ HELYISÉGE,

Budapest, V., Markó-utca 27. földszint 6. szám.